

BAS A01 Baskurs för universitetsstudier

Robin Stenwall, Filosofiska institutionen

LUNDS
UNIVERSITET

Ondskans makt och mekanismer
Är förklaringar möjliga?

”Ondska”

**Viljan att skada andra
Likgiltighet inför andras liv och lidande**

Forskning i ondskans tjänst

Hypotermiexperiment med dödlig utgång. Dachau.

Nazistiska läkares forskning på koncentrationslägerfångar under andra världskriget

- ❖ utan frivilligt samtycke från försökspersonerna
- ❖ utan omsorg om försökspersonernas liv, hälsa, välbefinnande och säkerhet

Hur var det möjligt?

- Psykopatologi – "empatistörda" forskare
- Avhumanisering – försökspersonerna betraktades inte som människor
- Nedvärdering av försökspersonerna – inte "fullvärdiga människor"
- Speciella och extrema omständigheter: krig
- "Jag lydde bara order"
- Övertygelse om att de handlade rätt, för ett "högre" ändamål

EFTERSPEL

FORSKNINGS- ETISKA REGLER

**Nürnbergkoden
(1948)**

**Helsingfors-
deklarationen
(1964)**

Nürnbergprocessen "Läkarrättegången" 1946-47

- 23 åtalade, varav 20 läkare (1 kvinnlig)
- Krigsförbrytelser, brott mot mänskligheten, medlemskap i en kriminell organisation (SS)
- 7 dödsdomar. För övriga blev det livstids fängelse eller långa fängelsestraff

Lydnad och auktoritet

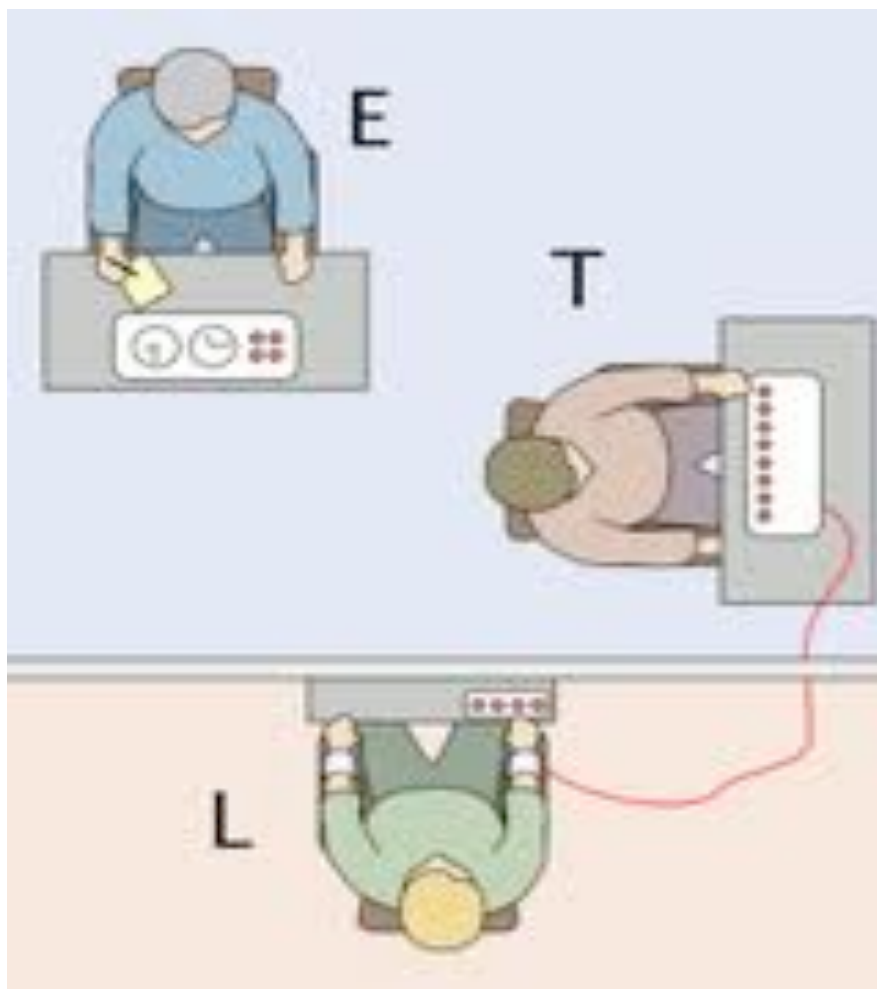
Två forskningsstudier

Thurén, *Vetenskapsteori för nybörjare*, kap 6

- Stanley Milgrams psykologiska experiment på "friska amerikanska män", tidigt 1960-tal
- Christopher Brownings historiska undersökning av tyska soldater som åtalats för krigsförbrytelser

Milgrams försök

Hur långt är "normala" människor beredda att gå för att lyda order?

E = Experiment leader, försöksledare

T = Teacher, lärare

L = Learner, elev

Resultat och slutsats

Försöket gjordes i flera serier och varianter. I de flesta varianter var samarbetsfrekvensen hög, förutsatt att försöksledaren var en auktoritativ person i vit rock.

I den första försöksserien var 65 % av försökspersonerna beredda att utdela den starkaste stöten på 450 volt.

Generell slutsats

Lydnad mot auktoritet + distans till offret är avgörande för beredvilligheten att tillfoga andra smärta (med livsfarliga medel)

Brownings "Ordinary Men" (1992)

- Studie av rättegångsprotokoll.
- Soldater som åtalades bl.a. för massavrättning av judar.
- Flera faktorer var viktiga: nazistisk indoktrinering, lydnad mot auktoriteter, karriärslystnad.
- Den avgörande faktorn var grupp-påverkan: **kamrattrycket.**

Varför handlade de som de gjorde?

**Fallet Adolf Eichmann
– två studier**

Thurén, Vetenskapsteori för
nybörjare, kap 14

Hannah Arendt
1906-1975, tysk-judisk
filosof

David Cesarani
f 1956, engelsk historiker

Arendts tolkning av Eichmanns karaktär: Den banala ondskan

- Avdemonisering
- Eichmann var inget sadistiskt monster, utan en torr och smådum ansiktslös byråkrat
- Han var inkompetent, obegåvad och misslyckad och hyste en gränslös beundran för Hitler

Eichmanns banala ondskan

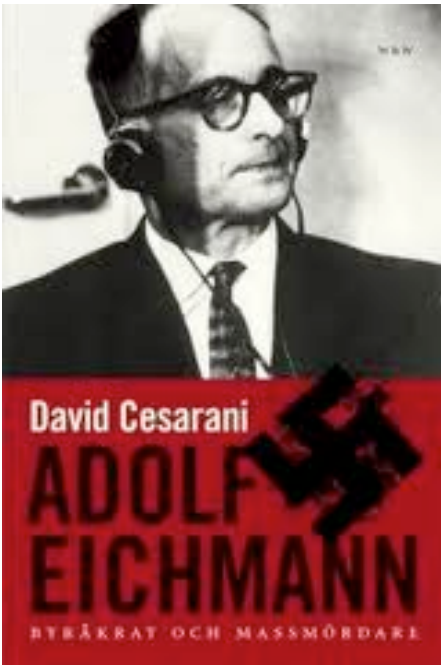
Auktoritetsbunden snarare än grundad på genuin övertygelse, fantasilös, uttryckt med ett torftigt, schablonmässigt språk, tekniskt orienterad (robotaktig)

Rationalitet, ondska, kontext

- Eichmann var en osjälvständig kugge i Nazitysklands effektiva byråkratiska maskineri
- Nazismens projekt var rationellt utformat (medel - mål)
- Strukturell och kollektiv rationalitet
- Det spelade ingen roll att Eichmann var obegåvad och oideologisk. De rationella besluten fattades högre upp i hierarkin.
- Eichmanns **personlighet** (rigid auktoritetsbundenhet) gjorde honom till en massmördare i denna kontext.

Cesaranis omtolkning

Karaktäristik av Eichmann

- Intelligent, skicklig och effektiv
- Ideologiskt driven – stark nazistisk och antisemitisk övertygelse (extremism och fanatism)
- Gradvis brutalisering under kriget i takt med att arbetsuppgifterna blev alltmer brutala

Rationalitet, ondska, kontext

- Byråkratin i Nazi-Tyskland var ineffektiv. Olika enheter och makthavare motarbetade varandra.
- Eichmann var rationell och lyckades med att manövrera i ett "administrativt kaos"
- Strukturell och kollektiv irrationalitet
- Eichmanns individuella rationalitet var nödvändig för hans framgång.
- Men det var inte hans karaktär och personlighet som gjorde honom till massmördare, utan i stället utvecklingen i det omgivande samhället och krigsapparaten.

Metod och material

- Både Arendt och Cesarani har använt sig av **kvalitativa** metoder (djuptolkning av källor).
- Arendt baserar sina slutsatser på observationer av Eichmanns uttalanden och beteende i rättegången 1961.
- Cesarani använder sig av skriftligt material: en enormt omfattande dokumentation från Nazi-Tyskland.

Tillförlitlighet?

- Arendt är djupt förtrogen med "det tyska" – språk, kultur, samhälle. Det ger henne en "förförståelse" som låter henne komma nära tolkningsobjektet (Eichmann), men innebär att det är svårt att upprätthålla en sund kritisk distans.
- Cesarani saknar denna förtrogenhet, men har med "friska ögon" kunnat studera ett större material. Hans beskrivning av den tyska byråkratin får stöd av annan historisk forskning.

Filmtajm!

BBC-dokumentär: The Stanford Prison Experiment ca 30 min

Diskussion

